

Hiljaisuuksien rispaantuvilla reunoilla

Taina Saarikivi

Kulttuurin tutkimuksen kentillä hiljaisuus on meluisa tutkimusteema. Hiljaisuuden käsite sisältää jo itsessään kovaäänisesti särähteleviä viittauksia hiljentämiseen, vaikenemiseen ja vaijentamiseen. On selvää, että jos esimerkiksi ajattelun tapoja, kokemuksia, mielipiteitä, kieliä, maailmankuvia tai paikallisia traditioita vaiennetaan erilaisissa vallankäytön prosesseissa, valtava määrä moninaista kulttuuria mykistetään. Toisaalta vaijentaminen voi aiheuttaa näennäisen äänettömiä vastaansanomisen eleitä ja akteja – kokonaisia uusia vastaanpanemisen ruumiillisia ja materiaalisia muotoja. Vaikeneminen ja vaijentaminen synnyttävät levotonta hiljaisuutta, joka kutsuu tutkimaan lisää, kysymään ja kyseenalaistamaan.

Marjo Kaartisen toimittama *Hiljaisuuden kulttuurihistoria* oli ilmestyessään vuonna 2015 itselleni tärkeä artikkelikokoelma hiljaisuuksien eri ulottuvuuksista ja hiljaisuuden käsitteen ristiriitaisuudesta. Teos jakautuu kahteen temaattiseen osioon, Kaartisen sanoin ”myönteiseen” ja ”kielteiseen” hiljaisuuteen. Ensin mainittu osio on nimetty ”Tila, ääni ja äänettömyys” ja toinen puolestaan ”Vaiennetut ja hiljaisuudella tuomitut”. Kulttuurisena äänentutkijana – ja entisenä ammattimuusikkona – olin pohtinut hiljaisuutta ennen muuta vähä-äänisyyden ja äänekkyden välisessä jännitteessä, mutta *Hiljaisuuden kulttuurihistoria* avasi ääniympäristöjä kuuntelevat ihohuokoseni tuntemaan myös hiljaisuuden ristiriitaisuutta. Yksityisen piiriin asemoituvat hiljaisuuksien muodot, esimerkiksi pari- tai ystävyyssuhteisiin sisältyvät vaikenemiset ja ulossulkemiset sekä laajemmissa sosiaalisissa yhteisöissä häilähtelevät vuorovaikutusten katkokset tuntuivat kiertyvän elimellisesti toisiinsa. Aloin pohtia myös konkreettista akustista hiljaisuutta eräänlaisena aukkoisuutena, erilaisten kulttuuristen ja sosiaalisten tapahtumisten (ja arvojen) rispaantumisina. Yksi tapa tunnustella hiljaisuutta tapahtumisena onkin keskittyä kuuntelemisen aktiin, kuten brittiläinen äänitutkija Salome Voegelin (2010) esittää.

Hiljaisuudet ja katkokset edelsivät myös tämän hiljaisuusteemanumeron syntymistä. Alun perin suunnitelmassani oli kokonainen hiljaisuusantologia, mutta se ei toteutunut toivomassani aikataulussa erinäisten hankalien elämäntapahtumien vuoksi. Nyt julkaistavat neljä artikkelia muodostavat toivotavasti sitäkin tiheimmän otoksen kulttuurisen tutkimuksen ja hiljaisuuksien kohtaamisista.

Elina Niirasen artikkeli käsittelee kielentutkija Pertti Virtarannan tekemää kenttätöitä Neuvosto-Karjalassa 1968. Virtaranta tallensi haastatteluja sekä Vienan että Aunuksen Karjalassa, ja hänen keskeinen tiedonintressinsä liittyi karjalan kielen sanakirjan tekemiseen sekä ”aidon kansankielen” tallentamiseen. Niiranen pohtii, miksi Virtaranta valitsi aihepiirikseen ennen muuta karjalaisten menneen kansankulttuurin ja elämäntavan eikä nykyisyyttä tai lähihistoriaa. Hän esittää erääksi syyksi haastatteluajankohdan tilanteiset ja poliittiset jännitteet, joissa lähimenneisyyden tai nykyisyyden tutkiminen olisi ollut liian tulenarkaa ja epäedullista tuon ajan neuvostohallinnon kannalta. Niiranen toteaa, että haastatteluaineistoa kuunnellessa syntyy vahva vaikutelma vaikeudesta, vaikeiden asioiden välttelystä. Erilaisten sanomatta jättämisten tutkiminen muodostuukin artikkelissa keskeiseksi teemaksi.

Kaisla Kaheinen tutkii artikkelissaan Pohjois-Siperiassa asuvien nganasanien *šükše*-perinnettä eli myyttistä kadonnutta kansaa kuvaavaa suullista kertomusperinnettä. Hän tarkastelee sen kielellisiä ja vuorovaikutteisia elementtejä, ilmeiden, eleiden, katseiden ja kertomuksiin rakentuvien taukojen vaihteluita. Kaheinen toteaa, että nganasani on erittäin uhanalainen kieli, ja siitä on tehty vain vähän vuorovaikutuslingvististä tai vuorovaikutukseen keskittyvää tutkimusta. Kaheisen multimodaalinen analyysi osoittaa, miten ruumiilliset eleet, ilmeet ja hiljaisuudet limittyvät elimelliseksi osaksi *šükše*-perinteen kerrontatapahtumaa.

Janne Saarikivi tarkastelee artikkelissaan maailman hiljeneviä ääniä kielikuolemien, käsitejärjestelmien muutosten sekä tekstien yhdenmukaistumisen tulokulmista. Hän pohtii vähemmistökielten uhanalaisuutta ja kansallisvaltioiden englanninkielistymistä kulttuurisina muutoksina, jotka vaikuttavat ainakin kielten käyttöympäristöihin, kielelliseen kulttuuriperintöön ja kielten katoamiseen. Saarikivi tarkastelee kielen muuttumista kommunikaatiovälineestä työvälineeksi sekä sitä, miten vähemmistökielilyhteisöissä ylläpidetyt sosiaaliset suhteet korvautuvat ylipaikallisilla yhteisöillä ja miten yksilölliset ruumiit vaikenevat vähemmistökielten sammuesssa. Esimerkkiaineistona hän käyttää muun muassa Ilmari Mattuksen *Itä-Inarin paikannimikokoelmaa* sekä inarinsaamen ja vatjan kielen sanakirjoja.

Oma artikkelini käsittelee Pohjois-Pohjanmaalla sijaitsevan entisen kaivoskylä Lampinsaaren hiljaisuuksia, erityisesti raunioituneen monitoimitalo Kaivoshovin meluisaa mykkyyttä. Tein Lampin-

saareen kolmen vuoden tutkimusjaksoni aikana viisi usean päivän kenttätömatkaa, joiden aikana törmäsin jatkuvasti haastateltavien melankoliseen ja ristiriitaiseen puheeseen Kaivoshovin kohtalosta. Pohdin artikkelissani, mitä kylän asukkaat ajattelevat Kaivoshovista, miten he muistavat sen menneet ajat, ja miten he suhtautuvat taloon nyt kun se ränsistyy vähitellen sijoilleen. Teoreettisesti artikkelelleni asetuu aistimellisen etnografian sekä äänimaisematutkimuksen ja kulttuurisen äänentutkimuksen välimaastoon. Keskustelen tekstissä myös rauniotutkimuksen ja jälkimuistin (*postmemory*), ylisukupolvisen muistin, käsitteen kanssa.

Lopuksi onnittelen lämpimästi *Kulttuurintutkimus*-lehteä sen Oulun tiedejulkaisemisen päivillä lokakuussa 2024 saamasta tunnustuksesta, Vuoden tiedelehti -palkinnosta! Palkitsemisperusteluissaan raati kiittää lehteä muun muassa sen ”polttavasta ajankohtaisuudesta, rajanylityksistä sekä kyvyistä seuloa esiin olennaiset asiat yhteiskunnallisista keskusteluista, perinteitä unohtamatta.” Suomen tiedekustantajien liiton palkinto jaettiin nyt kolmatta kertaa ja on arvoltaan 25 000 euroa (Suomen tiedekustantajien liitto 2024).

Kuitenkin, koska olen kulttuurintutkija, en voi olla huomauttamatta raadin perusteluissa esitetystä, melko kapeasta kulttuurin käsitteestä. Miksi puhua ”kulttuuriin” kohdistuvista budjettileikkauksista tai siitä, että ”kulttuuri on yhteiskunnallisesti ahtaalla” tai siitä, että ”kulttuurista puhutaan yhä useammin pelkästään hyötynäkökulman tai taloudellisten vaikutusten kautta”, kun kaikkea ihmisen toimintaa voi pitää kulttuurina, ruumiillisena ja sosiaalisena merkitystenantona? Jos jonkinlaisen kulttuurin ajatellaan olevan nyky-yhteiskunnassa ”ahtaalla”, voinee kysyä, mitä kyseinen kulttuuri oikeastaan on ja miksi se on juuri nyt erityisen hankalassa asemassa. Nykyisin lähes kaikkeen ihmisten toimintaan liitetyn ”taloudellisten vaikutusten” vaatimuksen voi myös kääntää pääläelleen ja kysyä filosofi Eero Ojasen (2023, 29) tapaan, mitkä itse asiassa ovat talouden sivistysvaikutukset?

Tässä käsillä olevassa numerossa lukija voi tutustua fragmentteihin ihmisten kulttuurisen toiminnan laajasta, sisuskaluja ravisuttavasta kirjosta Suomessa ja suomensukuisissa kulttuureissa. Artikkeleita on kirjoitettu suomeksi, joten ne sisältävät suomen kieleen, kulttuureihin ja erityisiin paikallisuuksiin kiinnittyviä ajattelemisen, käsitteellistämisen ja mielikuvittelun tapoja.

LÄHTEET

Kaartinen, Marjo (toim.) (2015) *Hiljaisuuden kulttuurihistoria*. Turku: k&h, Turun yliopisto.

Ojanen, Eero (2023) *Sivistysvaltio Suomi jatkuvien kriisien ja vastuun aikakaudella*. Helsinki: Kriittinen korkeakoulu.

Suomen tiedekustantajien liitto (2024) Vuoden tiedelehti -palkinto Kulttuurintutkimukselle. <https://tiedekustantajat.fi/tiedotteet/vuoden-tiedelehti-palkinto-kulttuurintutkimukselle/>

Voegelin, Salome (2010) *Listening to Noise and Silence. Towards a Philosophy of Sound Art*. London: Continuum.